

Re-integratiebeleid en recidive: lessen uit internationaal onderzoek

WODC

Sanne Boschman, Suzan Verweij, Marlou Teerlink en Gijs Weijters

Mei 2021

Een groot deel van de geregistreerde misdrijven in Nederland wordt gepleegd door mensen die al eerder met justitie in aanraking zijn geweest [1]. Gericht beleid op deze groep kan daarom bijdragen aan minder criminaliteit en een veiligere samenleving. Als onderdeel van het Nederlandse re-integratiebeleid werken justitiële inrichtingen, gemeenten en reclasseringsorganisaties samen aan het tijdens en na detentie oplossen van problemen van (ex-)gedetineerden [2]. Het gaat daarbij om problemen op de leefgebieden huisvesting, schulden en werk, opleiding, inkomen en dagbesteding. Reclasseringsorganisaties houden zich daarnaast bezig met toezicht op of mensen zich aan bepaalde voorwaarden houden en het begeleiden en motiveren van mensen. In deze notitie geven wij een overzicht van internationaal onderzoek naar de effectiviteit van re-integratiebeleid op het gebied van de leefgebieden en reclasseringstoezicht in het terugdringen van recidive.

Ex-gedetineerden die werken recidiveren minder, het is niet duidelijk of werk een causaal effect heeft op recidive

Ex-gedetineerden die na detentie werken of deelnemen aan arbeidstoeleidingsprogramma's recidiveren minder dan ex-gedetineerden die dat niet doen. Werk hangt dus samen met een lagere recidive. Onderzoek dat probeert te achterhalen of werk (-toeleiding) een (causaal) effect heeft op recidive vindt gemengde resultaten. Eén experiment in de Verenigde Staten, waarbij een random deel van de ex-gedetineerden een baan krijgt, laat zien dat werk voor volwassen ex-gedetineerden (26+) een causaal effect heeft op recidive.

Het hebben van werk is een belangrijke beschermende factor voor recidive. Ex-gedetineerden die werken hebben een kleinere kans om opnieuw met justitie in aanraking te komen. Dit blijkt onder andere uit onderzoek in de Verenigde Staten [3, 4] en Nederland [5, 6]. Ook wordt in een overzichtsstudie, gebaseerd op 16 afzonderlijke studies, een samenhang gevonden tussen deelname aan arbeidstoeleidingsprogramma's na detentie en recidive [7]. Theoretisch kan dit verklaard worden doordat (een inkomen uit) werk het minder aantrekkelijk en minder noodzakelijk maakt om een illegaal inkomen te verkrijgen [8, 9] en doordat werk leidt tot meer sociale controle en minder ongestructureerde en ongecontroleerde tijdsbesteding [10, 11], maar ook doordat mensen die gemotiveerd zijn om te stoppen met crimineel gedrag vaker een baan zoeken en vinden en vaker deelnemen aan arbeidstoeleidingsprogramma's [12].

Om te achterhalen of werk leidt tot minder recidive, of dat bepaalde mensen zowel vaker een baan vinden als minder delicten plegen, zijn er studies die kijken naar het recidiverisico wanneer mensen werk hebben. Hierbij worden gemengde resultaten gevonden. Onderzoek in Noorwegen [13] en Nederland [14] laat zien dat ex-gedetineerden minder kans op recidive hebben wanneer zij werken dan op andere momenten wanneer zij geen werk hebben. Onderzoek in de Verenigde Staten [15] vindt echter geen lagere recidive wanneer mensen werken. Ander Noors onderzoek [16] laat bovendien zien dat de meeste ex-gedetineerden eerst stoppen met criminaliteit en daarna pas werk vinden, wat erop wijst dat werk niet de oorzaak is van hun lagere recidive.

Daarnaast zijn er studies die gebruik maken van gerandomiseerde interventies om te bepalen of werk leidt tot minder recidive. Een overzichtsstudie in de Verenigde Staten, gebaseerd op acht experimentele studies [17] laat zien dat ex-gedetineerden die (random) geplaatst zijn in arbeidstoeleidingsprogramma's niet minder recidiveren dan een controlegroep zonder hulp bij het vinden van werk. Dit kan erop wijzen dat werk geen causaal effect heeft op recidive, maar dit kan

ook veroorzaakt worden doordat deze programma's niet heel effectief zijn, waardoor deelnemers niet veel vaker werk hebben dan de controlegroep. De studie van Uggen [18], die ook in de Verenigde Staten uitgevoerd is, laat zien dat wanneer een random groep ex-gedetineerden direct geplaatst wordt in (minimumloon)banen, ex-gedetineerden van 26 jaar en ouder wel minder recidiveren dan een controlegroep (van dezelfde leeftijd) die geen hulp krijgt bij het zoeken naar werk. Voor jongere ex-gedetineerden wordt geen effect gevonden van een werkplaatsing. Naarmate mensen ouder worden speelt werk een belangrijkere rol in hun leven [11], waardoor juist voor deze groep een causaal effect van werkplaatsing op recidive verwacht kan worden.

Ook ex-gedetineerden die na detentie een opleiding volgen recidiveren minder

Een opleiding volgen na detentie hangt samen met een lagere recidive. Er is geen onderzoek bekend naar of een opleiding volgen specifiek voor ex-gedetineerden een causaal effect heeft op recidive. Wel is er onderzoek dat laat zien dat meer onderwijs leidt tot minder criminaliteit.

Wanneer ex-gedetineerden na uitstroom uit detentie een opleiding volgen kan dit op twee manieren leiden tot minder recidive. Ten eerste is het volgen van een opleiding een vorm van dagbesteding, die, net als werken, leidt tot meer sociale controle en minder (ongestructureerde en ongecontroleerde) tijd [10, 11]. Daarnaast vergroot een hoger opleidingsniveau de kans op aantrekkelijk werk, waardoor illegale activiteiten relatief minder aantrekkelijk worden [19]. Nederlands onderzoek laat zien dat ex-gedetineerden die na detentie staan ingeschreven bij een opleiding minder recidiveren dan mensen die niet werken of een opleiding volgen [5]. Daarbij is het mogelijk dat de opleiding niet de oorzaak is van de lagere recidive, maar dat persoonlijke kenmerken zoals motivatie of zelfcontrole ervoor zorgen dat bepaalde mensen zowel een opleiding gaan volgen als stoppen met crimineel gedrag. Er is ons geen onderzoek bekend waarin een random groep gedetineerden in een opleiding wordt geplaatst, zodat deze vergeleken kan worden met gedetineerden die geen opleidingen volgen. Onderzoek in de Verenigde Staten [20], Groot-Brittannië [21] en Nederland [22], niet specifiek gericht op ex-gedetineerden, laat echter zien dat meer onderwijs leidt tot minder criminaliteit. Deze onderzoeken maken gebruik van regionale verschillen in leerplicht of veranderingen in de leerplichtwet en laten zien dat wanneer jongeren langer naar school moeten, zij minder crimineel zijn. Op basis van deze onderzoeken kan worden verwacht dat het stimuleren van het volgen van onderwijs, ook bij ex-gedetineerden, mogelijk leidt tot minder recidive.

Een uitkering voor wie dat nodig heeft voorkomt mogelijk recidive
Onderzoek in de Verenigde Staten laat zien dat een uitkering voor ex-gedetineerden leidt tot minder recidive. In Europees onderzoek is de samenhang tussen een uitkering en recidive minder duidelijk. Dit wordt waarschijnlijk verklaard doordat in Europa veel mensen die geen geregistreerd inkomen hebben, geen recht hebben op een uitkering omdat zij kunnen terugvallen op andere hulpbronnen.

Een legaal inkomen, zowel uit werk als een uitkering, maakt crimineel gedrag minder noodzakelijk en minder aantrekkelijk [8, 9]. Om die reden kan worden verwacht dat ex-gedetineerden met een uitkering minder recidiveren dan ex-gedetineerden zonder geregistreerd inkomen. De resultaten van eerder onderzoek in Europa zijn echter gemengd. Nederlands onderzoek vindt geen verschil in recidive tussen ex-gedetineerden met een uitkering en mensen zonder geregistreerd inkomen [5]. Ander Nederlands onderzoek vindt wel een grotere

recidivekans wanneer ex-gedetineerden geen geregistreerd inkomen hebben [14] en een derde Nederlands onderzoek onder ex-JJI-pupillen vindt dit effect alleen voor jongens, maar niet voor meisjes [6]. Noors onderzoek [13] vindt juist een hogere recidive voor ex-gedetineerden die een bijstandsuitkering ontvangen dan voor mensen die deze uitkering niet ontvangen. Zij verklaren dit vanuit het feit dat alleen mensen met een ongunstige financiële situatie een bijstandsuitkering ontvangen [13]. Mensen zonder inkomen zijn waarschijnlijk gemiddeld beter af; zij hebben veelal geen recht op bijstand, bijvoorbeeld omdat zij samenwonen met iemand met een (hoog) inkomen of veel spaargeld hebben. Ook in Nederland zal een groot deel van de mensen zonder geregistreerd inkomen een relatief gunstige situatie kennen en daarom geen recht op een uitkering hebben. Dit verklaart waarschijnlijk waarom er in Europees onderzoek geen duidelijke samenhang wordt gevonden tussen het ontvangen van een uitkering en recidive.

Voor ex-gedetineerden die niet kunnen terugvallen op hun familie, partner of spaargeld kan een uitkering mogelijk wel recidive voorkomen. Verweij en collega's [14] vinden, vooral voor mensen die niet samenwonen met familieleden, een grotere recidivekans wanneer ex-gedetineerden geen geregistreerd inkomen hebben vergeleken met wanneer zij een uitkering hebben. In de Verenigde Staten zijn een aantal onderzoeken gedaan waarbij een (random) deel van de ex-gedetineerden na detentie een (werkloosheids-)uitkering krijgt. De sociale zekerheid is in de Verenigde Staten veel minder ruimhartig dan in Europese landen, hierdoor zal de controlegroep, ook als zij niet kunnen terugvallen op andere hulpbronnen, veelal geen recht hebben op een uitkering. Deze onderzoeken laten zien dat een uitkering leidt tot minder recidive [23-25].

Grotere recidivekans wanneer ex-gedetineerden dakloos zijn
Dakloze ex-gedetineerden recidiveren meer dan ex-gedetineerden met een dak boven hun hoofd. Gecombineerde interventies, waarbij ex-gedetineerden hulp krijgen bij het vinden van huisvesting én het oplossen van andere problemen, zijn effectief om recidive te voorkomen. Het is niet duidelijk of alleen het aanbieden van huisvesting recidive ook vermindert. Wel recidiveren ex-gedetineerden meer wanneer zij dakloos zijn dan wanneer zij niet dakloos zijn.

Ex-gedetineerden geven in verschillende onderzoeken [26-28] zelf aan dat stabiele huisvesting belangrijk is voor hen, om hun leven op orde te krijgen en terugval in criminaliteit te voorkomen. Stabiele huisvesting maakt ex-gedetineerden bereikbaarder voor zorg- en hulpverleners [26, 29], en maakt het eenvoudiger om een uitkering aan te vragen of werk te vinden [5, 30]. Onderzoek in de Verenigde Staten laat zien dat daklozen vaker worden gearresteerd [31] en zowel in Nederland [5] als de Verenigde Staten [32] hebben dakloze ex-gedetineerden een grotere kans op recidive dan ex-gedetineerden die niet dakloos zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat huisvesting leidt tot minder recidive. Het is echter ook mogelijk dat mensen met minder (psychische, verslavings- of overige) problemen er zowel vaker in slagen om woonruimte te vinden als om op het rechte pad te blijven.

Er is slechts weinig onderzoek bekend dat alleen huisvesting regelt voor een random groep ex-gedetineerden en deze groep vergelijkt met een controlegroep die geen hulp krijgt bij het vinden van huisvesting. Wel zijn er verschillende studies waarbij een random groep ex-gedetineerden zowel hulp krijgt bij het vinden huisvesting, als bij het oplossen van andere problemen. Twee overzichtsstudies [33, 34] gebaseerd op voornamelijk onderzoek in de Verenigde Staten en op respectievelijk 5 [33] en 7 [34] studies, laten zien dat het aanbieden

van stabiele huisvesting in combinatie met andere interventies leidt tot een lagere recidive.

Twee Nederlandse onderzoeken [5, 28] laten zien dat ex-gedetineerden een grotere kans hebben op recidive wanneer zij dakloos zijn dan wanneer zij niet dakloos zijn. Dezelfde persoon recidiveert dus minder wanneer hij of zij een dak boven zijn hoofd heeft. Dit is een sterke aanwijzing dat het organiseren van huisvesting recidive kan voorkomen. Het is echter ook mogelijk dat een verandering in de situatie of motivatie van een ex-gedetineerde, bijvoorbeeld een terugval in verslaving, zowel leidt tot dakloosheid als tot recidive.

Criminaliteit en schulden gaan vaak samen

Schulden en criminaliteit gaan vaak samen. Er zijn enige aanwijzingen dat schulden leiden tot crimineel gedrag: mensen vertonen meer crimineel gedrag wanneer zij schulden hebben of nadat zij schulden hadden. De samenhang tussen schulden en crimineel gedrag wordt echter waarschijnlijk voornamelijk verklaard doordat criminaliteit leidt tot schulden of door persoonlijke kenmerken die de kans op zowel schulden als crimineel gedrag vergroten.

Schulden en criminaliteit gaan vaak samen, dit blijkt uit onder andere onderzoek in Finland [35], Nederland [36] en de Verenigde Staten [37]. Criminaliteit kan leiden tot boetes en proceskosten [38], detentie tot een periode zonder inkomen, terwijl financiële verplichtingen doorlopen [39] en schulden daarom kunnen ontstaan of toenemen. Andersom kunnen schulden leiden tot stress en daarom tot crimineel gedrag [40] en verkleinen schulden de kans op stabiele huisvesting [41] en werk [42]. Een derde verklaring voor de samenhang tussen schulden en criminaliteit is dat persoonlijke kenmerken zowel de kans op crimineel gedrag als op schulden vergroten [43]. Moffit en collega's [37] laten zien dat jongeren met weinig zelfcontrole later zowel vaker schulden hebben als vaker veroordeeld zijn voor crimineel gedrag.

Twee Nederlandse onderzoeken naar ex-gedetineerden vinden een samenhang tussen recidive en het hebben van enige vorm van schulden [44] of het hebben van (problematische) schulden bij een zorgverzekeraar [5]. In beide studies verdwijnt dit effect echter wanneer rekening wordt gehouden met verschillen tussen individuen in persoonlijke kenmerken. Schulden hangen dus wel samen met een hogere recidive, maar lijken niet de directe oorzaak hiervan te zijn.

Er is ons geen experimenteel onderzoek bekend waarbij een random deel van de ex-gedetineerden hulp krijgt bij het oplossen van hun schulden, of waarbij schulden bij een random groep worden kwijtgescholden. Wel zijn er verschillende studies die kijken naar de timing van schulden. Aaltonen en collega's [35] volgen mensen door de tijd. Zij laten zien dat mensen meer crimineel gedrag vertonen op momenten dat hun schulden worden ingevorderd, dan op andere momenten, wanneer zij geen schulden hebben of deze niet worden ingevorderd. Twee studies, in Finland [35] en Nederland [45] kijken naar de volgorde van schulden en crimineel gedrag. Beide studies vinden zowel meer crimineel gedrag nadat mensen schulden hadden als meer schulden na crimineel gedrag, maar dit tweede effect is sterker. Ook de overzichtsstudie van Hoeve en collega's [46] vindt, op basis van 8 studies, vooral een samenhang tussen eerder crimineel gedrag en latere schulden. Er zijn dus enige aanwijzingen dat schulden leiden tot crimineel gedrag: mensen vertonen meer crimineel gedrag wanneer ze schulden hebben [35] en nadat ze schulden hadden [35, 45]. De samenhang tussen schulden en criminaliteit wordt echter waarschijnlijk vooral verklaard doordat crimineel gedrag

leidt tot schulden of door persoonlijke kenmerken die leiden tot zowel schulden als crimineel gedrag.

Nog niet duidelijk of reclasseringstoezicht na detentie recidive vermindert

Uit eerder onderzoek is nog geen duidelijk beeld ontstaan over of reclasseringstoezicht na detentie recidive kan verminderen.

Reclasseringstoezicht (hierna: toezicht) bij ex-gedetineerden houdt in dat de reclassering toezicht houdt op de naleving van algemene en bijzondere voorwaarden die gelden na vrijlating uit detentie. Deze zijn veelal opgelegd als onderdeel van een (gedeeltelijk) voorwaardelijke straf (in het buitenland vaak aangeduid als probation) of als onderdeel van een voorwaardelijke invrijheidsstelling (in het buitenland wordt dit meestal aangeduid als parole). Toezicht zou herhaalde criminaliteit kunnen voorkomen vanwege de dreiging van het tenuitvoerleggen van de voorwaardelijk opgelegde straf of omdat ondertoezichtgestelde personen het idee hebben dat er een grotere kans is dat eventuele nieuwe delicten worden opgemerkt [47]. Ook is het mogelijk dat het risico op recidive dankzij reclasseringstoezicht afneemt omdat tijdens het toezicht is gewerkt aan de problemen van een dader die het risico op recidive vergroten [48]. Het zou echter ook kunnen dat er sprake is van een handhavingsparadox [49]. Dat wil zeggen dat wanneer daders onder toezicht staan hun gedrag meer en beter in de gaten gehouden wordt en er vanwege deze extra aandacht meer delicten worden geconstateerd. Internationale studies die een vergelijking maken tussen ex-gedetineerden die zijn vrijgelaten met en zonder toezicht laten een gemengd beeld zien. Diverse studies uit de Verenigde Staten en een Australisch onderzoek tonen aan dat ex-gedetineerden die na vrijlating onder toezicht staan minder recidiveren dan ex-gedetineerden die na vrijlating niet onder toezicht staan [50-53]. Andere studies verricht in de Verenigde Staten tonen geen effect van toezicht aan [54-56] of laten zelfs zien dat ex-gedetineerden die onder toezicht stonden een groter risico hadden om opnieuw gedetineerd te raken [57, 58]. Deze verschillende bevindingen zijn mogelijk een gevolg van verschillen in de uitvoering van het toezicht, verschillen in de soorten uitkomsten die in de studies bekeken zijn of verschillen in de manier waarop de studies zijn uitgevoerd. Studies die kijken naar hernieuwde arrestaties of veroordelingen lieten overwegend wel een effect zien, terwijl studies die keken naar hernieuwde detentie geen of een tegenovergesteld effect lieten zien. Studies die in grotere mate rekening houden met verschillen tussen de onderzoeksgroepen lieten meestal geen effect zien.

Over reclasseringstoezicht in het algemeen is meer bekend: de invulling van reclasseringstoezicht lijkt van invloed te zijn op de mate waarin toezicht recidive kan verminderen

Reclasseringstoezicht dat zich zowel richt op controle als op begeleiding lijkt meer recidive te kunnen voorkomen dan toezicht dat zich alleen richt op controle. Ook de vaardigheden van de toezichthouder en de kwaliteit van de relatie tussen toezichthouder en ondertoezichtgestelde zijn belangrijke elementen voor recidivevermindering.

In diverse (internationale) studies is gekeken naar de mogelijke effectiviteit van diverse invullingen van reclasseringstoezicht in het algemeen (wat breder is dan specifiek reclasseringstoezicht na detentie). Het beeld dat uit deze studies naar voren komt is dat toezicht in de vorm van het louter controleren van justitiabelen niet helpt om de kans op recidive te verminderen. Een meta-analyse (gebaseerd op 58 studies) toont aan dat alleen wanneer controle gecombineerd wordt met

behandeling en begeleiding er minder recidive plaatsvindt [59]. Een andere meta-analyse (op basis van 10 studies) laat zien dat de vaardigheden en opleiding van de toezichthouder van belang zijn voor de kans op recidive na het toezicht [60]. De kwaliteit van de relatie tussen toezichthouder en de ondertoezichtgestelde lijkt ook van belang voor de mate van recidive. Onderzoek uit de Verenigde Staten toont aan dat personen die een ondersteunende relatie hebben met de toezichthouder (gebaseerd op vertrouwen, ondersteuning en professionaliteit) minder recidiveren dan personen met een niet-ondersteunende relatie [61]. Een recent gepubliceerd Nederlands onderzoek heeft aanwijzingen gevonden dat de inzet van bepaalde bijzondere voorwaarden (locatiegebod, contactverbod, behandelverplichting, alcohol- en drugsverbod) samenhangt met een lager risico op recidive tijdens de toezichtperiode [62]. Uit een meta-analyse (gebaseerd op 47 studies) blijkt dat overwegend geen bewijs is gevonden dat intensief toezicht (waarbij sprake is van een hoge contactfrequentie tussen justitiabele en toezichthouder) in hogere mate recidive vermindert dan regulier toezicht [63]. De resultaten van studies waarbij gekeken wordt naar de effectiviteit van de inzet van elektronische controle tijdens het toezicht lopen uiteen. Twee meta-analyses (op basis van respectievelijk 9 en 3 studies) concluderen dat toezicht met elektronische controle niet samenhangt met minder recidive [64, 65]. De auteurs van een recent gepubliceerde meta-analyse (gebaseerd op 19 studies) oordelen dat uit de onderliggende studies is gebleken dat elektronische controle wél het recidiverisico vermindert, maar dat niet duidelijk is of elektronische controle ook de frequentie van recidive vermindert [66]. De effectiviteit van de inzet van gedragsinterventies tijdens het toezicht is ook nog niet duidelijk. Een studie die de resultaten van diverse meta-analyses op het gebied van gedragsinterventies samenvat, laat zien dat daders die aan diverse gedragsinterventies deelnamen, waaronder cognitieve gedragstherapie, arbeidstoeleiding en gezinsbegeleiding, minder recidiveren dan daders die niet deelnamen [67]. Echter, studies uitgevoerd in Groot-Brittannië en Nederland laten tot nu niet zien dat gedragsinterventies uitgevoerd in de toezichtspraktijk de kans op recidive verminderen [62, 68, 69]. Voor meer informatie over de werkzame elementen van reclasseringstoezicht verwijzen we naar een recente overzichtsstudie van Bosker en collega's [70]. Hierin worden de resultaten van onderzoek samengevat dat betrekking heeft op de werkzaamheid van diverse vormen van reclasseringstoezicht in termen van recidive, maar ook in termen van het functioneren van de ondertoezichtgestelde op leefgebieden of het voorkomen van uitval.

Literatuur

1. Weijters, G., et al., *Recidive onder justitiabelen in Nederland; verslag over de periode 2006-2018*. 2019, Den Haag: WODC.
2. JenV, et al., *Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie'*. 2019, Alphen aan de Rijn: Ministerie JenV.
3. Berg, M.T. and B.M. Huebner, *Reentry and the ties that bind: An examination of social ties, employment, and recidivism*. Justice quarterly, 2011. **28**(2): p. 382-410.
4. Visher, C., S. Debus, and J. Yahner, *Employment after prison: A longitudinal study of releases in three states*. 2008, Washington: Urban Institute, Justice Policy Center
5. Boschman, S., M. Teerlink, and G. Weijters, *Monitor nazorg ex-gedetineerden - zesde meting; problemen op de basisvoorwaarden voor re-integratie en de relatie met recidive*. 2021, Den Haag: WODC.
6. Verbruggen, J., A.A. Blokland, and V.R. Van der Geest, *Effects of employment and unemployment on serious offending in a high-risk sample of men and women from ages 18 to 32 in the Netherlands*. British Journal of Criminology, 2012. **52**(5): p. 845-869.

7. Drake, E.K., S. Aos, and M.G. Miller, *Evidence-based public policy options to reduce crime and criminal justice costs: Implications in Washington State*. Victims and offenders, 2009. **4**(2): p. 170-196.
8. Becker, G.S., *Nobel lecture: The economic way of looking at behavior*. Journal of political economy, 1993. **101**(3): p. 385-409.
9. Merton, R.K., *Social structure and anomie*. American sociological review, 1938. **3**(5): p. 672-682.
10. Cohen, L.E. and M. Felson, *Social change and crime rate trends: A routine activity approach*. American sociological review, 1979. **44**(August): p. 588-608.
11. Sampson, R.J. and J.H. Laub, *Crime in the making: Pathways and turning points through life*. 1993, Harvard: Harvard University Press.
12. Maruna, S., *Making good*. Vol. 86. 2001: Washington, DC: American Psychological Association.
13. Skardhamar, T. and K. Telle, *Post-release Employment and Recidivism in Norway*. Journal of Quantitative Criminology, 2012. **28**(4): p. 629-649.
14. Verweij, S., et al., *Post-release source of income and convictions of adult ex-prisoners*. Crime & Delinquency, 2021.
15. Nguyen, H., T. Kamada, and A. Ramakers, *On the Margins: Considering the Relationship between Informal Work and Reoffending*. Justice Quarterly, 2020: p. 1-28.
16. Skardhamar, T. and J. Savolainen, *Changes in criminal offending around the time of job entry: A study of employment and desistance*. Criminology, 2014. **52**(2): p. 263-291.
17. Visher, C., L. Winterfield, and M.B. Coggeshall, *Ex-offender employment programs and recidivism: A meta-analysis*. Journal of Experimental Criminology, 2005. **1**(3): p. 295-316.
18. Uggen, C., *Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism*. American sociological review, 2000: p. 529-546.
19. Lochner, L., *Education, work, and crime: A human capital approach*. International Economic Review, 2004. **45**(3): p. 811-843.
20. Lochner, L. and E. Moretti, *The effect of education on crime: Evidence from prison inmates, arrests, and self-reports*. American economic review, 2004. **94**(1): p. 155-189.
21. Machin, S., O. Marie, and S. Vujčić, *The crime reducing effect of education*. The Economic Journal, 2011. **121**(552): p. 463-484.
22. Marie, O. and T. Paulovic, *Jongeren op school houden, helpt dat tegen criminaliteit?* Justitiële Verkenningen, 2017. **43**(1).
23. Berk, R.A., K.J. Lenihan, and P.H. Rossi, *Crime and poverty: Some experimental evidence from ex-offenders*. American Sociological Review, 1980. **45**: p. 766-786.
24. Rauma, D. and R.A. Berk, *Remuneration and recidivism: The long-term impact of unemployment compensation on ex-offenders*. Journal of Quantitative Criminology, 1987. **3**(1): p. 3-27.
25. Mallar, C.D. and C.V. Thornton, *Transitional aid for released prisoners: Evidence from the LIFE experiment*. Journal of Human Resources, 1978. **13**: p. 208-236.
26. Baldry, E., et al., *Ex-prisoners and accommodation: what bearing do different forms of housing have on social reintegration*, in *Housing, crime and stronger communities conference*. 2003, Australian Housing and Urban Research Institute: Melbourne
27. Clark, V.A., *Predicting two types of recidivism among newly released prisoners: First addresses as "launch pads" for recidivism or reentry success*. Crime & Delinquency, 2016. **62**(10): p. 1364-1400.
28. Rodermond, E., *Out of prison, out of crime? Women on the road to desistance*. 2018, Amsterdam: VU.
29. Fischer, T., *Internationale lessen voor een sluitende aanpak nazorg. Een literatuur-studie over evaluatieonderzoek naar nazorgprogramma's voor ex-gedetineerden*. Tijdschrift voor Veiligheid, 2011. **10**(3): p. 36-56.

30. Wensveen, M., *Eigen haard is goud waard; een studie naar de woonsituatie, het verhuisgedrag en recidive van (ex-)gedetineerden*. 2020, Leiden: Proefschrift Universiteit Leiden.
31. Fitzpatrick, K.M. and B. Myrskog, *The jailing of America's homeless: Evaluating the rabble management thesis*. *Crime & Delinquency*, 2011. **57**(2): p. 271-297.
32. Metraux, S. and D.P. Culhane, *Homeless shelter use and reincarceration following prison release*. *Criminology & Public Policy*, 2004. **3**(2): p. 139-160.
33. O'Leary, C., *The role of stable accommodation in reducing recidivism: what does the evidence tell us?* *Safer communities*, 2013. **12**(1): p. 5-12.
34. Miller, M.G. and I. Ngugi, *Impacts of housing supports: Persons with mental illness and ex-offenders*. 2009, Washington: Washington State Institute for Public Policy.
35. Aaltonen, M., A. Oksanen, and J. Kivivuori, *Debt problems and crime*. *Criminology*, 2016. **54**(2): p. 307-331.
36. Hoeve, M., et al., *In de schuld, in de fout?* 2011, Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
37. Moffitt, T.E., et al., *A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2011. **108**(7): p. 2693-2698.
38. Link, N.W. and C.G. Roman, *Longitudinal associations among child support debt, employment, and recidivism after prison*. *The Sociological Quarterly*, 2017. **58**(1): p. 140-160.
39. Moors, H. and L. Balogh, *Warme overdracht of koude kermis? Wat goed en slecht gaat in de nazorg voor ex-gedetineerden*. *Justitiële verkenningen*, 2007. **5**(4).
40. Agnew, R., *Foundation for a general strain theory of crime and delinquency*. *Criminology*, 1992. **30**(1): p. 47-88.
41. Harris, A., H. Evans, and K. Beckett, *Drawing blood from stones: Legal debt and social inequality in the contemporary United States*. *American Journal of Sociology*, 2010. **115**(6): p. 1753-1799.
42. Jungmann, N., et al., *Gevangen in schuld*. 2014, Utrecht: Hogeschool Utrecht.
43. Gottfredson, M.R. and T. Hirschi, *A general theory of crime*. 1990, Stanford: Stanford University Press.
44. Weijters, G., J.J. Rokven, and S. Verweij, *Monitor nazorg (ex-)gedetineerden - meting 5*. 2018, Den Haag: WODC.
45. Hoeve, M., et al., *Financial problems and delinquency in adolescents and young adults: A 6-year three-wave study*. *Crime & Delinquency*, 2016. **62**(11): p. 1488-1509.
46. Hoeve, M., et al., *A systematic review of financial debt in adolescents and young adults: Prevalence, correlates and associations with crime*. *PloS one*, 2014. **9**(8): p. e104909.
47. Klingele, C., *What Are We Hoping For-Defining Purpose in Deterrence-Based Correctional Programs*. *Minn. L. Rev.*, 2014. **99**: p. 1631.
48. Bonta, J. and D. Andrews, *Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-need-responsivity model*, in *Offender supervision: New directions in theory, research and practice*, F. McNeill, P. Raynor, and C. Trotter, Editors. 2010, Willan Publishers: New York. p. 19-40.
49. Phelps, M.S., *The paradox of probation: Community supervision in the age of mass incarceration*. *Law & policy*, 2013. **35**(1-2): p. 51-80.
50. Wan, W.-Y., S. Poynton, and D. Weatherburn, *Does parole supervision reduce the risk of re-offending?* *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 2016. **49**(4): p. 497-511.
51. Ostermann, M., *Active supervision and its impact upon parolee recidivism rates*. *Crime & Delinquency*, 2013. **59**(4): p. 487-509.
52. Clark, C., et al., *Assessing the Impact of Post-Release Community Supervision on Post-Release Recidivism and Employment*. 2015.

53. Jones, M. and J. Rogers, *Recidivism After Release from Prison*. 2014, State of Wisconsin Department of Corrections.
54. Solomon, A.L., V. Kachnowski, and A. Bhati, *Does parole work: Analyzing the Impact of Post-Release Supervision on Rearrest Outcomes*. 2005, The Urban Institute: Washington, DC.
55. Green, D.P. and D. Winik, *Using random judge assignments to estimate the effects of incarceration and probation on recidivism among drug offenders*. *Criminology*, 2010. **48**(2): p. 357-387.
56. Drake, E. and R.P. Barnoski, *The effects of parole on recidivism: Juvenile offenders released from Washington State Institutions, Final Report*. 2006, Washington State Institute for Public Policy: Olympia, WA.
57. Spivak, A.L. and K.R. Damphousse, *Who returns to prison? A survival analysis of recidivism among adult offenders released in Oklahoma, 1985-2004*. *Justice Research and Policy*, 2006. **8**(2): p. 57-88.
58. Harding, D.J., et al., *Short-and long-term effects of imprisonment on future felony convictions and prison admissions*. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 2017. **114**(42): p. 11103-11108.
59. Lowenkamp, C.T., et al., *Intensive supervision programs: Does program philosophy and the principles of effective intervention matter?* *Journal of Criminal Justice*, 2010. **38**(4): p. 368-375.
60. Chadwick, N., A. Dewolf, and R. Serin, *Effectively training community supervision officers: A meta-analytic review of the impact on offender outcome*. *Criminal Justice and Behavior*, 2015. **42**(10): p. 977-989.
61. Chamberlain, A.W., et al., *Parolee-parole officer rapport: Does it impact recidivism?* *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2018. **62**(11): p. 3581-3602.
62. Verweij, S. and G. Weijters, *Recidive tijdens en na reclasseringstoezicht: Een onderzoek naar de uitvoering van reclasseringstoezicht en de samenhang met recidive*. 2020, WODC: Den Haag.
63. Gendreau, P., C. Goggin, and B. Fulton, *Intensive supervision in probation and parole settings.*, in *Handbook of offender assesment and treatment*, C.R. Hollin, Editor. 2001, John Wiley & Sons: Chichester.
64. Aos, S., M. Miller, and E. Drake, *Evidence-based public policy options to reduce future prison construction, criminal justice costs, and crime rates*. *Fed. Sent. R.*, 2006. **19**: p. 275.
65. Renzema, M. and E. Mayo-Wilson, *Can electronic monitoring reduce crime for moderate to high-risk offenders?* *Journal of Experimental Criminology*, 2005. **1**(2): p. 215-237.
66. Belur, J., et al., *A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders*. *Journal of Criminal Justice*, 2020. **68**: p. 101686.
67. Lipsey, M.W. and F.T. Cullen, *The effectiveness of correctional rehabilitation: A review of systematic reviews*. *Annu. Rev. Law Soc. Sci.*, 2007. **3**: p. 297-320.
68. Verweij, S., N. Tollenaar, and B. Wartna, *CoVa: eerst denken en dan...?: vergelijkend recidiveonderzoek naar het effect van cognitieve vaardigheidstrainingen uitgevoerd in de periode 2008-2011*. 2016, Den Haag: WODC.
69. Hollin, C., et al., *Pathfinder programmes in the Probation Service: A retrospective analysis*. Home Office online report, 2004. **66**(04).
70. Bosker, J., et al., *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht: Een systematisch literatuuroverzicht*. 2020, Utrecht: Hogeschool Utrecht.